

دانشگاه هنر اسلامی تبریز
۱۳۷۸
دانشکده هنری و شهرسازی

۳

پژوهه معماری و شهرسازی اسلامی

سال دوم، پاییز و زمستان ۹۵

ISSN: 2383-0247

پژوهه معماری و شهرسازی اسلامی

دو فصلنامه علمی تخصصی

مقایسه تطبیقی دو نمونه دیدگاه کل نگر، پیش و پس از دوره مدرن در معماری: نگاه طبایعی (بر مبنای طبیعتیات) و نظریه سالینگرووس (بر مبنای فیزیک نوین و ریاضی) مجید حیدری دلگرم، محمدرضا بمانیان، مجتبی انصاری ۱

تغییر ادراک معنا از حرم امام رضا(ع) در نسبت با زمان
قاسم مطلبی، امین مهدوی، فرشته اسلامی، ثریا طاهری،
سمیه گردی تختی ۱۵

معماری در نقاشی مکتب هرات
مهدی محمدزاده و مریم مسینه اصل ۲۷

مبانی شکل گیری مکان تعاملات اجتماعی از منظر
اندیشه اسلامی
احمد نژاد ابراهیمی، مینو قره بگلو، امیرحسین فرشچیان ۴۷

مقایسه گره های سنتی و الگوهای معاصر اسلامی با
تمرکز بر کاربرد در معماری اسلامی
یحیی نوریان و محمدحسین کسرائی ۶۳

بازشناسی تأثیر شغل و سطح اجتماعی مالکان مسلمان
خانه های قجری بوشهر در شکل گیری سلسله هر امت
محرومیت فضای ورودی
ندا ناصری، کورش مومنی، محمدامیر کاکی زاده،
بهزاد وثیق ۷۷

دوفصلنامه علمی - تخصصی

سال دوم

شماره ۳

پاییز و زمستان ۹۵

ISSN: 2383-0247

صاحب امتیاز: دانشگاه هنر اسلامی تبریز

مدیر مسئول: دکتر محمد علی کی نژاد

سردیر: دکتر محمد تقی پیربایانی

جانشین سردیر: دکتر احمد نژاد ابراهیمی

دکتر محمدرضا بمانیان (استاد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس)

دکتر محمد تقی پیربایانی (دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

دکتر محمدرضا چناقچلو (استاد دانشگاه صنعتی سپند)

دکتر عیسی حجت (استاد دانشکده معماری پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران)

دکتر محمدعلی کی نژاد (استاد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

دکتر اصغر محمدمرادی (استاد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران)

دکتر مرتضی میرغلامی (استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

دکتر حمید ندیمی (استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)

دکتر احمد نژاد ابراهیمی (استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

اعضای هیات تحریریه:

(به ترتیب حروف الفبا)

مدیر داخلی: دکتر مینو قره‌گلو (استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

مسئولان امور اجرایی:

مهندس حمزه پیربایانی، مهندس زهرا علی‌نام

(به ترتیب حروف الفبا)

اعضای مشاوران علمی: دکتر بهرام آجلو، دکتر مازیار آصفی، دکتر آریتا بلالی اسکوین، دکتر مرتضی پورمحمدی، دکتر حسن

سجادزاده، دکتر فرزین حق پرست، دکتر باسر شهرسازی، دکتر عباس غفاری، دکتر اسلام کرمی، دکتر مهدی

محمدزاده، دکتر لیلا مدقاقچی، دکتر آیدا ملکی، مهندس مهدی نارنگی، دکتر مسعود ناری قمی، دکتر

مسعود وحدت‌طلب، دکتر علی وندشواری، دکتر پریسا هاشمپور

اعضای مشاوران علمی:

(به ترتیب حروف الفبا)

ویراستار ادبی: حمیده حرمتی (استادیار دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

ویراستار لاتین:

کاظم پورالوار (مریب دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

آدرس پستی:

تبریز، میدان ساعت، کوچه مقصودیه، خیابان مصلی، دانشکده معماری و شهرسازی،

دانشگاه هنر اسلامی تبریز

تلفن: ۰۴۱-۳۵۵۴۱۸۱۳

سایت اختصاصی:

Firooze-islam.ir

firooze.islam@tabriziau.ac.ir

نشانی الکترونیک:

تغییر ادراک معنا از حرم امام رضا (ع) در نسبت با زمان

قاسم مطلبی^{*}، فرشته اسلامی^۲، ثریا طاهری^۳، سمیه گردی تختی^۴، امین مهدوی^۵

۱. استادیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی و هنر اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی و هنر اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۴. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

۵. دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی و هنر اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۳/۷، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۶/۲۵)

چکیده

امروزه جایگاه بین المللی شهر مشهد به عنوان یکی از قطب‌های مذهبی و فرهنگی جهان اسلام، ضرورت بر جسته کردن حرم مطهر، توجه به بافت پیرامونی و در نتیجه ساماندهی آن را به روشنی نمایان می‌سازد. عدم توجه به احیا و ساماندهی این بافت می‌تواند سبب کاهش جذب گردشگر، جاذبیت ساکن، رکود وضعیت اقتصادی و مهمتر از همه، از بین رفتن هویت و نقش مذهبی - فرهنگی آن گردد. در مقابل آشکار است که افزایش کیفیت معنایی و بصری عرصه‌های شهری می‌تواند عامل مهمی در جذب گردشگران مذهبی از سرتاسر نقاط جهان به شهر مشهد و همچنین حفظ ابعاد هویتی و خاطره‌ای نزد ساکنین و زوار محلی باشد.

در پژوهش حاضر سعی بر آن بوده تا به این پرسش که کدام‌یک از ابعاد ادراک محیط حرم در گذر زمان دستخوش تغییر شده، پاسخ داده شود. قلمرو مکانی این پژوهش خیابان‌های متنهی به حرم بوده و در تحقق آن از راهبرد استنادی و پیمایش اجتماعی استفاده شده است. تأکید این جستار بر تغییر وجوده معنایی ادراک منظر بافت پیرامون حرم مطهر امام رضا (ع) در گذر زمان بوده و ارزیابی آن در ابعاد شناختی، احساسی، تفسیری و ارزش‌گذاری انجام یافته است. تعداد اعضای نمونه مرحله نظرسنجی ۱۰۵ نفر می‌باشد که به روش تصادفی انتخاب و پرسش‌نامه‌ای شامل سؤالات باز و بسته میان آنان توزیع شده؛ همچنین تحلیل داده‌ها با استخراج ضریب رگرسیون میان متغیرهای مستقل ووابسته در نرم‌افزار SPSS و Excel ارزیابی گردیده است.

نتایج نشان می‌دهند که به سبب ظرفیت پایین بافت کنونی پیرامون حرم، بیشترین تأثیر بر تمایل افراد به تغییر محیط به ترتیب متوجه بعد شناختی، تفسیری، ارزشی و در نهایت بعد احساسی است که این نشان‌دهنده عدم توجه به ابعاد ادراکی، معنایی و بهویژه در بعد شناختی است که در معنادار شدن بیشتر محیط کمک مؤثری می‌نماید.

واژگان کلیدی

ادراک، معنا، هویت، حرم مطهر امام رضا(ع).

* نویسنده مسئول مکاتبات: E-mail: motalebi@ut.ac.ir

مقدمه

مطهر، توجه به بافت پیرامونی و درنتیجه ساماندهی آن را به روشنی نمایان می‌سازد. این در حالی است که عدم توجه به احیا و ساماندهی بافت فرسوده پیرامون حرم، رفته‌رفته می‌تواند موجب کاهش امنیت اجتماعی، بسیار اعتمادی و جابجایی جمعیت ساکن، رکود وضعیت اقتصادی و همچنین از بین رفتن هویت و نقش مذهبی- فرهنگی قدیم آن شود (اسحاقیان، حسنی و سید الحسینی ۱۳۹۱، ۳). در دهه‌های اخیر، میزان ساخت و سازهای شهری در مشهد به خصوص در قسمت مرکزی شهر، به‌طور چشمگیری افزایش یافته است (پویان، حسین زاده و مقدسیان ۱۳۹۲، ۸۵۵). به‌گونه‌ای که امروزه برج‌های سر به فلک کشیده، مرکز زیارتی این پایتخت معنوی را در برگرفته و دیگر در خیابان‌های متنه به حرم امام هشتم (ع) اثری از معنویت و هویت رضوی دیده نمی‌شود. خاطرات جمعی، حس تعلق مردم و جنبه‌های یادمانی و فرهنگ بومی به‌نوبه خود، از معیارهای مهم در ارزش‌گذاری آثار، ابینه و بافت‌های تاریخی هستند. مسلماً طراحان مجاز به از بین بردن خاطرات ارزشمند جمعی در شهرهای دارای ویژگی‌های معنوی نیستند (مسعود و بیگزاده شهرکی ۱۳۹۲، ۴).

اساس مباحث نظری بخش نخست تنظیم شده است. به دلیل مشخص نبودن جامعه آماری از فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه در جامعه نامحدودجهت حجم نمونه می‌توان استفاده کرد (حیبی‌پور و صفری ۱۳۸۸). با توجه به محاسبات انجام شده ۱۰۵ نفر به عنوان نمونه آماری مورد مطالعه برآورد گردید که به روش تصادفی انتخاب شده‌اند.^۲

۳- پیشینه تحقیق

در پژوهشی با عنوان «بازشناسی نظام معانی محیطی در محیط‌های تاریخی با تأکید بر تحولات اجتماعی مخاطبان» (کاظمی و بهزادفر ۱۳۹۲)، چگونگی ادراک معانی محیطی از سوی مخاطبان و سنجش گوناگونی‌های آن، بر پایه تفاوت در سطح تحول‌یافتنگی اجتماعی افراد صورت گرفته است؛ یافته‌ها نشان می‌دهد که افراد با سطح تحول‌یافتنگی پایین‌تر به دنبال

با توجه به موضوعاتی که در مقوله‌ی مرمت و نوسازی بافت‌های تاریخی (از جمله بافت‌های پیرامون مکان‌های مقدس) و نیز جایگاه معنوی این محدوده‌ها در نظر مردم مطرح است، به نظر می‌رسد که تهییه‌ی هر طرح و برنامه‌ای در جهت افزایش کیفیت این بافت‌ها، ویژگی‌های خاص خود را می‌طلبد که غفلت کردن از این ویژگی‌ها بزرگترین آسیب را برای شهر و به‌تبع آن برای فرهنگ عمومی جامعه در پی خواهد داشت. طبیعی است که در صورت حضور عنصر یا عاملی مقدس در هر محدوده‌ای، اهمیت بافت پیرامون آن عنصر و لزوم توجه به نتایج هرگونه اقدام در آن بافت را دوچندان می‌نماید (نقی زاده ۱۳۹۳، ۲۰).

در شهرهای امروزی به‌ویژه کلان‌شهرها موضوع هویت و دگرگونی آن، به یکی از مهمترین مباحث در میان مسئولین و طراحان شهری تبدیل شده است. در این میان مشهد به عنوان دومین کلان‌شهر مذهبی جهان، نقش هویتساز و تأثیرگذاری در میان شهرهای ایران اسلامی به عهده دارد (پویان، حسین زاده و مقدسیان ۱۳۹۲، ۸۵۵). امروزه جایگاه بین‌المللی شهر مشهد به عنوان یکی از قطب‌های مذهبی و فرهنگی جهان اسلام و تشیع، ضرورت بر جسته کردن حرم

۱- پرسش‌های تحقیق

- چه عواملی در تغییر ادراک زائرین و مجاوران از حرم
- مطهر امام رضا(ع) در طول زمان تأثیر داشته است؟
- کدام‌پک از ابعاد ادراک معنا، در بافت پیرامون حرم در نسبت با زمان دستخوش تغییر گردیده است؟

۲- روش تحقیق

تحقیق حاضر از روش ترکیبی بهره می‌برد. بخش نخست این نوشتار به مباحث نظری و شناخت ادبیات موضوع می‌پردازد که به‌واسطه استفاده از راهبردهای کیفی در بستر مطالعات کتابخانه‌ای میسر می‌گردد. بخش دوم به مورد پژوهشی اختصاص دارد و از راهبرد کمی در بستری پیمایشی^۱ استفاده نموده که ابزار اصلی آن پرسش‌نامه است؛ لذا مجموعه پرسش‌هایی (باز و بسته) برای بررسی ادراک شهروندان بر

حیب و مختارباد امرئی ۱۳۹۴)، ویژگی‌های نظام کارکردی، ادراکی و معنایی بازار ایرانی و تبیین مدل مفهومی آنها مورد بررسی قرار گرفته و درنهایت مدل جامع مفهومی ادراک فضایی بازارهای سنتی ایران ارائه شده است. در شناسایی مؤلفه‌های ارتقاء کریدورهای بصری در شهریان‌های شهری (کابلی فرشچی و دیگران ۱۳۹۲)، رابطه‌ی حمل و نقل،

کشف معانی گذشته، افراد با سطح تحول یافتنگی بالا به دنبال خلق معانی جدید و دسته سوم که در گروه میانه (که درصد بالایی را تشکیل می‌دهند) قرار می‌گیرند، در پی تغییر معانی دیروز و تداوم آنها متناسب با شرایط تحولات امروزی هستند. در پژوهشی دیگر که به تدوین اصول و معیارهای ادراک فضایی در معماری بازارهای ایرانی پرداخته است (عباسی،

جدول ۱: بررسی تحقیقات مرتبط با موضوع پژوهش در سطح ملی و بین‌المللی

محققان	عنوان تحقیق	روش و ابزار مورد استفاده	متغیرهای موردمطالعه	نتیجه‌گیری
کاظمی و بهزاد فر ۱۳۹۲	بازشناسی نظام معانی محیطی در محیط‌های تاریخی با تأکید بر تحولات اجتماعی مخاطبان.	روش همبستگی و تفسیری- تاریخی. گردآوری اطلاعات، استنادی- میدانی و داوری داده‌ها با آزمون کای دو است.	کنکاش در چگونگی ادراک معانی محیطی از سوی مخاطبان و سنجش گوناگونی‌های آن، بر پایه تفاوت در سطح تحول یافتنگی اجتماعی افراد.	افراد با سطح تحول یافتنگی پایین‌تر به دنبال کشف معانی گذشته، افراد با سطح تحول یافتنگی بالا به دنبال خلق معانی جدید و دسته سوم (درصد بالایی) که در گروه میانه قرار می‌گیرند، در پی تغییر معانی دیروز و تداوم آنها متناسب با شرایط تحولات امروزی هستند.
عباسی، حبیب و مختارباد امرئی ۱۳۹۴	تدوین اصول و معیارهای ادراک فضایی در معماري بازارگیری فیاسی بازارهای سنتی ایران	روش تحلیلی- اکشافی و شیوه تحلیل کیفی بوده، بدین منظور دو فضایی در شیوه تکوین استقرایی و به کارگیری فیاسی مقوله‌ها استفاده شده است.	مقاله حاضر به تدوین اصول و معیارهای ادراک فضایی در معماري بازارهای ایرانی پرداخته است.	ویژگی‌های نظام کارکردی بازار ایرانی و نظام ادراکی در بازار ایرانی و نظام معنایی بازار ایرانی و تبیین مدل مفهومی آنها موردمبررسی قرار گرفته و درنهایت مدل جامع مفهومی ادراک فضایی بازارهای سنتی ایران ارائه شده است.
کابلی فرشچی و دیگران ۱۳۹۲	شناسانی ارتقاء کریدورهای خوب در شهریان‌های سنتی در مالزی	پرسشنامه و مشاهده و سپس با کمک نرم افزار SPSS پذیری پرسشنامه تحلیل شده است.	رابطه حمل و نقل، درختان، نوع نما، ارتفاع، رنگ، فرم بناها، ترافیک با دید به حرم و حضور پذیری	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که با به کارگیری مناسب معیارهای طراحی آگاهانه محور دید می‌توان زمینه پیوند عاطفی معنایی و رابطه سناختی ادراکی شهر و شهروندانش را فراهم آورد.
Shamsuddin and Ujang 2008	ساخت مکان: نقش دلبستگی در ایجاد حسن مکان خیابان این خیابان سنتی در مالزی	مطالعات کتابخانه‌ای، سپس نظرسنجی از ۲۲۰ نفر و مصاحبه با ۲۴ نفر از کاربران این خیابان	مفهوم مکان و حسن مکان، دلبستگی مکان، مفهوم خیابان سنتی، نقش دلبستگی در حسن مکان، معانی مرتبط با دلبستگی مکان: دسترسی و خوانایی، سور، نساط و تنوع، معامله، تمایز و راحتی.	دruk از هویت مکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. خیابان مکانی مهم در تداوم فعالیت اقتصادی و مکانی معنادار در بر جسته ساختن فرهنگ و هویت منطقه است. دلبستگی باید در طراحی هنگام توسعه مجدد در نظر گرفته شود.
Farrar 2011	فراموشی، نوستالتزی و سیاست درباره مکانهای خاطره‌انگیز	مطالعات کتابخانه‌ای و استنادی‌با استفاده از روش تحلیل متن به بررسی پرداخته شده است.	خطاطه و مکان در نظریه سیاسی، فراموشی، نوستالتزی، تخلخل: پاسخی به بحران مکان‌های یادبود.	ایجاد مکان با توجه کمتر به توسعه اقتصادی و توجه بیشتر به چگونگی خوانش فضا و تاریخ مکان می‌تواند در خلق و حفظ و ارزیابی نساط فضاهای شهری مؤثر باشد.

بسزایی دارد. در این نظریه رابطه‌ای پویا و دوسویه میان فرد با محیط برقرار می‌شود و فرد بر حسب تجربه، نیازهای خود را در شرایط پیش رو بازمی‌یابد (لنگ ۱۳۸۶)، بنابراین افراد همواره در محیطی مبتنی بر ذهنیت‌های تاریخی و فرهنگی قرار دارند. ایتلسون (۱۹۷۸) چهار بعد برای ادراک معرفی می‌کند: بعد شناختی شامل فکر کردن در مورد محرک محیطی، سازمان دادن و ذخیره است؛ در واقع این جنبه به معنادارشدن محیط برای ما کمک می‌کند. بعد احساسی شامل احساسات ما که بر درک محیطی ما اثر می‌گذارد و در مقابل آن درک از محیط نیز بر احساسات ما مؤثر است. بعد تفسیری شامل معانی و مفاهیمی است که از محیط به دست می‌آید. در این بعد ما به خاطرات و اندوخته‌های ذهنی خود برای مقایسه و تفسیر محرک‌های جدید محیطی تکیه داریم. بعد ارزشگذاری شامل ارزش‌ها و ترجیحاتی است که خوب‌ها و بدّها را می‌سازند. تصویر ذهنی از محیط نتیجه فرآیندی است که طی آن تجربه‌های شخصی از محیط به همراه سیستم ارزشی هر شخص، نقش عمده‌ای در درک محرکات محیطی ایفا می‌کند (فیضی و اسدپور ۱۳۹۲، ۱۱۱).

۴-۲- ادراک معانی محیط

از نظر راپوپورت محیط علاوه بر عناصر کالبدی، شامل پیام‌ها، معانی و رمزهایی است که مردم براساس نقش‌ها، توقعات، انگیزه‌ها و دیگر عوامل آنها را رمزگشایی و درک می‌کنند و در مورد آن به قضاوت می‌پردازنند (Rapoport 1990). از دیدگاه لینچ «ادراک» تظاهر عینی معناست بنابراین معنای فضای شهری به‌واسطه حضور در فضا و ادراک آن تعیین می‌شود (سجادزاده و پیربابائی ۱۳۹۱، ۱۸۱). در واقع می‌توان گفت تعامل انسان با محیط نیز از طریق همین معانی و پیام‌های عناصر مختلف موجود در مکان صورت می‌پذیرد. در واقع کشف معنی این پیام‌ها، ارتباط انسان با مکان را برقرار می‌کند؛ بنابراین یکی از جنبه‌ها و اهداف اصلی و اساسی ارتباطات و تعاملات میان این دو، دریافت و ادراک معانی مکان می‌باشد (مدیری ۱۳۹۱، ۴۵). ارتباط مثبت بین فرد و مکان کالبدی، با احساس رضایت روحی او از روابط اجتماعی موجود در مکان مرتبط است به‌گونه‌ای که تجارب و تعاملات اجتماعی که در مکان اتفاق می‌افتد، امکان معنا پخشیدن به آن را برای فرد میسر می‌نماید. برخی از محققان دلستگی به مکان را مبتنی بر مشارکت مردم در مکان، میزان

درختان، نوع نما، ارتفاع، رنگ و فرم بناها، ترافیک با دید به حرم و حضور پذیری مردم مورد بررسی قرار گرفته که نشان می‌دهد با به کارگیری مناسب معیارهای طراحی آگاهانه کریبدورهای بصری و محور دید، می‌توان زمینه پیوند عاطفی معنایی و رابطه شناختی ادراکی شهر و شهر وند را فراهم آورد. پژوهش دیگری در کشور مالزی صورت گرفته (Shamsuddin and Ujang 2008) که نشان دهنده دلستگی قوی به خیابان سنتی با تأکید بر این موضوع است که این دلستگی درک از هویت مکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یافته‌های بر اساس خیابان مکانی مهم در تداوم فعالیت اقتصادی و مکانی معنادار در بر جسته ساختن فرهنگ و هویت منطقه است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که دلستگی به مکان می‌باشد در طراحی هنگام توسعه مجدد در نظر گرفته شود. از سوی دیگر ایجاد مکان با توجه کمتر به توسعه اقتصادی و توجه بیشتر به چگونگی خوانش فضا و تاریخ مکان می‌تواند در خلق، حفظ و ارزیابی نشاط فضاهای شهری مؤثر باشد (Farrar 2011). جدول ۱ محورهای اصلی و یافته‌های پژوهش در ادراک معانی در بافت‌های شهری را که به روش‌های مختلف صورت گرفته است نشان می‌دهد.

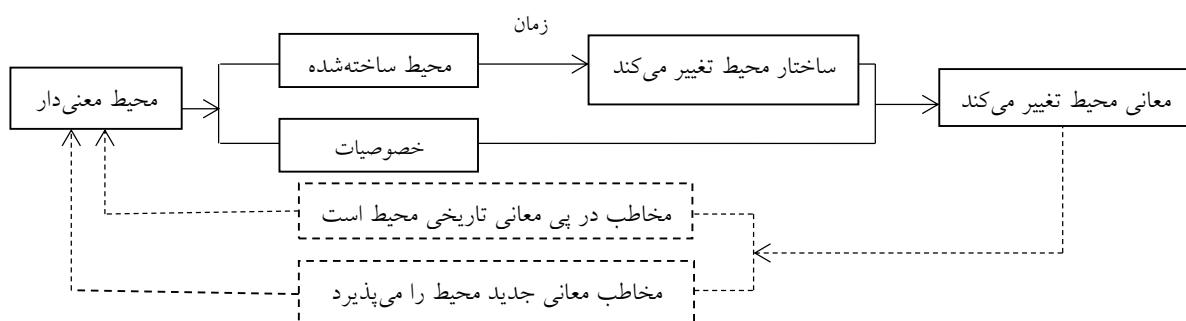
۴- ادبیات موضوع

۴-۱- ادراک

ادراک، فرآیند کسب اطلاعات از محیط اطراف انسان و موضوعی فعال و هدفمند است (لنگ ۱۳۸۶، ۹۷). ادراک فرایندی ذهنی است که طی آن تجرب حسی معنادار می‌شوند و انسان از این طریق روابط امور و معانی اشیا را در می‌یابد (Greenberg, Aminoff and Simon 2009, 204).

در تعریف‌های گوناگون ارائه شده از ادراک، خلق معنی و معنی دار شدن یافته‌های حسی و نیز ذهنی بودن فرآیند ادراکی نقش محوری دارد. از این منظر ادراک به معنای فرایند ذهنی یا روانی است که گرینش و سازماندهی اطلاعات و در نهایت معنابخشی به آنها را به گونه‌ای فعال بر عهده دارد (ایروانی و خداپناهی ۱۳۷۱، ۲۵).

در دو دهه اخیر بسیاری از متفکران بر این عقیده بوده‌اند که بخش قابل توجهی از فرایند ادراک محیط طبق نظریه کنش مقابله ادراک (مکتب ارتباط) صورت می‌گیرد که در آن تداعی معانی در چارچوب ارزش‌های تاریخی و فرهنگی نقش

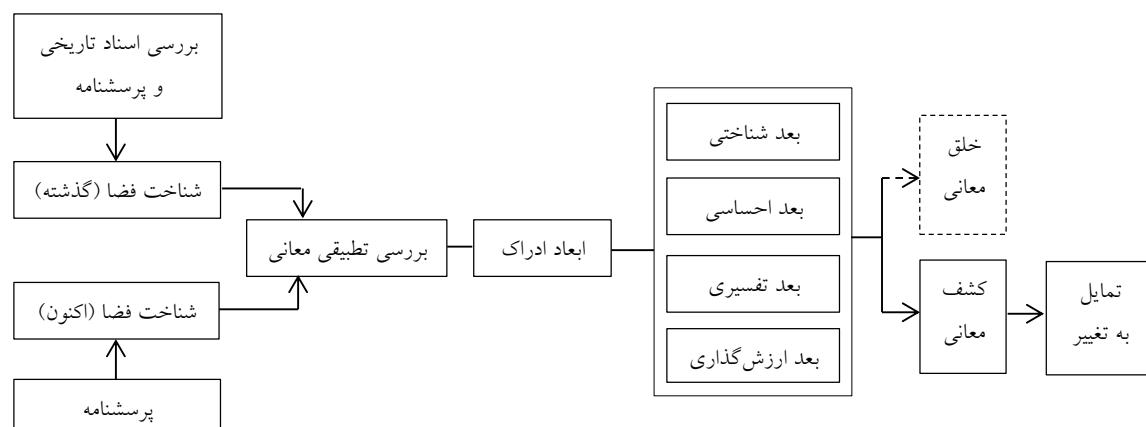
خصوصیات انسان و محیط در بستر زمان همواره می‌توانند سطوح مختلفی از تحول را در خود پذیرد. ازین‌رو می‌توان انتظار داشت که مخاطبان معانی کاملاً متفاوتی از محیط، نسبت به تجربه گذشته خود استنباط نمایند. جدید بودن معنی در این فرآیند را می‌توان به مثابه خلق معنی از سوی مخاطبان قلمداد نمود. درحالی‌که در بخشی از جامعه معانی محیطی تداوم می‌یابد، این بخش همواره در پی کشف و بازآفرینی همان معانی اولیه و تاریخی هستند. با توجه به مطالب ذکر شده، چارچوب نظری و مدل مفهومی تحقیق به صورت نمودار زیر قابل تدوین است. مدل عملیاتی تحقیقی، زمینه و بستر لازم برای آزمون فرضیات، با اتکا بر متغیرهای موجود در مدل مفهومی تحقیق را فراهم می‌سازد.

۶- معرفی محدوده‌های مورد مطالعه
قلمر و مکانی این تحقیق شهر مشهد می‌باشد. منشأ پیدایش این شهر تا حد زیادی متکی بر وجود مرقد مطهر حضرت رضا (ع) است. مسیرهای متنه به حرم مطهر و بافت‌های شهری حاشیه آن در حال حاضر دارای ضریب تراکم بالایی بوده و به

اشتغال در شبکه‌های اجتماعی و تعاملات فرهنگی دانسته‌اند (حیدری، مطلبی و نکویی مهر ۱۳۹۳، ۱۸). دلستگی به مکان عموماً پس از کسب تجربه‌ی درازمدت افراد از یک مکان اتفاق می‌افتد و در این فرایند، مکان معنای وسیعی برای فرد می‌یابد (Kaplan 1995, 172). یکی از مؤثرترین ویژگی‌های مکان که در ارتقای دلستگی افراد به آن مکان نقش دارد، Rubistain and (1976) فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان- مکان است (Parmelee 1992; Relph 1976). درواقع این امر ریشه در نحوه تعامل افراد با مکان کالبدی و اجتماعی در قالب تعاملات شناختی، رفتاری، عاطفی و معنایی دارد که نتیجه آن دلستگی به مکان است؛ به این ترتیب که نوع فعالیت‌های موجود در مکان، سبب کسب معنا از مکان می‌گردد و کسب معنا، خود زمینه‌ساز دلستگی به مکان است (Relph 1976; Brown and Perkins 1992).

۵- مدل مفهومی و عملیاتی تحقیق

مرور ادبیات تحقیق در چارچوب متغیرهای مورد بررسی نشان می‌دهد که معنی‌داری محیط، با پدیدار شدن تغییر در

مجاورین (وجود تراکم جمعیتی در غرب حرم) دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد.^۲

بازسازی‌های انجام گرفته در خیابان‌های مذکور در سال‌های اخیر بدون توجه به روحیه تاریخی مذهبی بافت پیرامون حرم صورت گرفته است. در گذشته موقعیت حرم مطهر به گونه‌ای بود که حتی از دورترین فاصله نیز بارگاه رضوی دیده می‌شد اما اکنون از برخی خیابان‌های متنه‌ی به حرم مطهر هم نمی‌توان حرم مطهر را مشاهده کرد و این نقطه ضعفی بزرگ در شهرسازی است (جدول ۲).

۷- محتوای پرسشنامه

محتوای پرسشنامه علاوه بر سؤالاتی مربوط به جنسیت، میزان تحصیلات و ...، شامل ۱۴ پرسش (۱۱ پرسش بسته و ۳ پرسش باز) است که درخصوص سنجش ترجیح و ادراک شهروندان از معماری و منظر بافت پیرامون حرم امام رضا(ع) می‌باشد. ترجیح شهروندان توسط پرسش‌های بسته به صورت داوری ارزشی ۵ مرحله‌ای در مقیاس لیکرت شامل خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد تنظیم شده است. پرسش‌ها بر اساس ابعاد چهارگانه ادراک ایتلسون (۱۹۷۸) به شرح زیر قابل تقسیم‌اند:

بعد سناختی شامل پرسش‌ها در خصوص میزان رؤیت‌پذیری بارگاه مقدس در میان سایر بنای‌های موجود (شاخص بودن و محور دید); بعد/حساسی شامل پرسش‌هایی درخصوص نوع احساس ایجاد شده در مخاطب در مواجهه با این محیط (حال و هوای معنوی); بعد تفسیری شامل پرسش‌های مربوط به همخوانی، تمایز و معانی موجود در محیط (همانگی تغییرات بافت با حرم، مطلوبیت کاربری‌های اطراف); بعد ارزش‌گذاری شامل ارزش‌ها و ترجیح‌هایی است که خوب‌ها و بدّها را می‌سازند (جایگزینی برای وضعیت موجود، نحوه دید به حرم) (جدول ۳).

۸- یافته‌های پژوهش

۱- مشخصات افراد

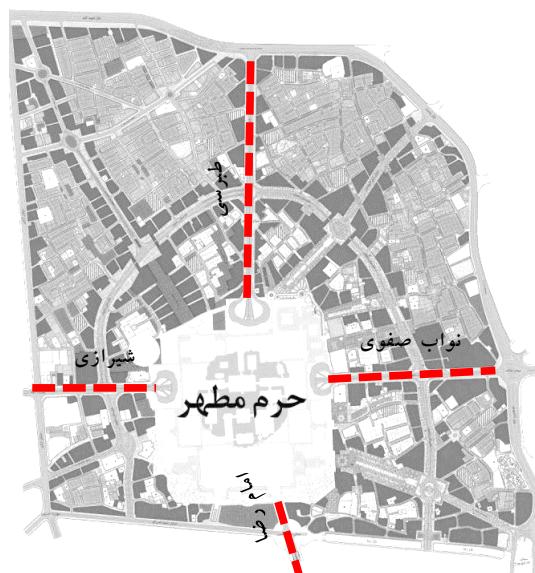
تعداد پرسش‌شوندگان از نظر پراکندگی ۵۲ درصد زن و ۴۸ درصد مرد می‌باشند. ۶۵ درصد از پرسش‌شوندگان دارای تحصیلات دانشگاهی کارشناسی و بالاتر بوده و ۳۵ درصد نیز تحصیلات خود را پایین‌تر از کارشناسی اعلام کرده‌اند. ۲۵

واسطه‌ی تردد و اقامت زائران بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) نسبت به سایر نقاط شهری از امتیازات ویژه‌ای برخوردار هستند.

محدوده مورد مطالعه در این پژوهش، خیابان‌های شیرازی، نواب صفوی، امام رضا و طبرسی شهر مقدس مشهد می‌باشد. این خیابان‌ها به عنوان پر رفت و آمدترین خیابان‌های شهر باسابقه‌ای طولانی بوده که در سال‌های اخیر مسئولین شهری اقدامات گسترده‌ای را برای بازسازی و بهسازی آنها و بافت اطرافشان آغاز کرده‌اند که این تغییرات باید متناسب با روحیه‌ی تاریخی و هویتی مرکز شهر مشهد به عنوان شهری اسلامی خود را معرفی نماید.

۶- معرفی خیابان‌های مورد مطالعه

در چهار سوی حرم علی بن موسی‌الرضا، چهار خیابان با نام‌های طبرسی (شمال)، امام رضا (جنوب)، نواب صفوی (شرق) و شیرازی (غرب) وجود دارد. خیابان طبرسی یکی از خیابان‌های پر رفت و آمد در مرکز شهر مشهد است. خیابان امام رضا (تهران قدیم) حد فاصل حرم و ترمینال مسافربری است. این خیابان به دلیل تردد بیشتر زائرین (به دلیل وجود ترمینال) دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد. خیابان نواب صفوی (پایین خیابان قدیم) واقع در شرق حرم مطهر و میدان وحدت تقاطع مهم آنها است. خیابان شیرازی (بالاخیابان قدیم) حد فاصل حرم و میدان شهدا است. این خیابان به دلیل تردد بیشتر

تصویر ۱: موقعیت خیابان‌های واقع در اطراف حرم مطهر

جدول ۲: مقایسه بافت اطراف حرم مطهر و خیابان‌های آن در سال ۱۳۵۵ و ۱۳۹۵

موقعیت	بافت پیرامون حرم مطهر	خیابان طبرسی	خیابان امام رضا	خیابان نواب صفوی	خیابان شیرازی
سال ۱۳۵۵					
سال ۱۳۹۵					

می‌باشدند (تصویر ۲). در پاسخ به پرسش «خاطره ثبت شده در ذهن افراد از بافت پیرامون حرم در گذشته»، ۵۵,۳ درصد افراد از خود حرم و ۳۶,۳ درصد افراد از بافت پیرامون حرم خاطره داشته‌اند و در حال حاضر «تصویر ذهنی جایگزین شده خاطرات گذشته» ۱۳,۲ درصد افراد از خود حرم و ۶۳ درصد افراد از بافت پیرامون حرم می‌باشد (تصویر ۳).

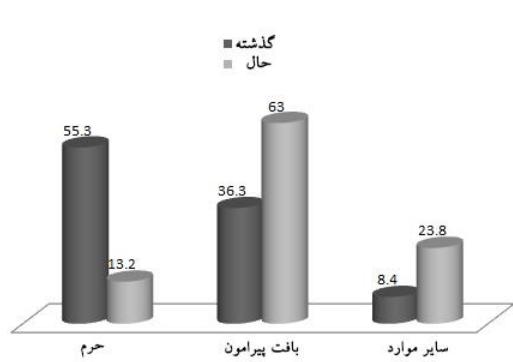
درصد پرسش‌شوندگان زائر و ۷۵ درصد آنان ساکن مشهد بوده و ۷۲,۳ درصد پرسش‌شوندگان در بازه سن ۲۰-۴۰ و ۲۷,۷ درصد افراد سن بالای ۴۰ سال داشته‌اند.

۲-۸- تحلیل پرسشنامه‌ها

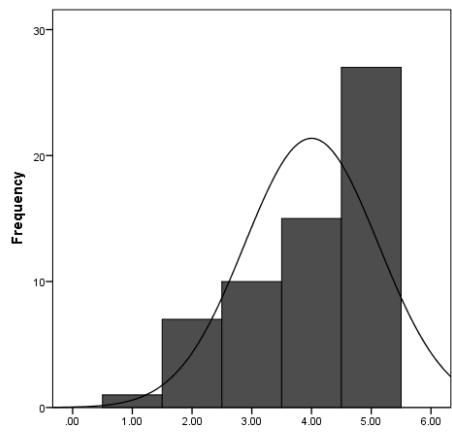
جهت سنجش میزان تمایل افراد به تغییر در محیط بیش از ۸۰ درصد افراد علاقه‌مند به تغییر بافت کنونی پیرامون حرم

جدول ۳: شناخت متغیرهای ملاک و پیش‌بین

متغیر ملاک	تمایل به تغییر محیط
متغیر پیش‌بین	شاخص بودن حرم (گذشته و حال) محور دید
	حال و هوای معنوی حرم (گذشته و حال)
	هماهنگی با بافت مطلوبیت کاربری اطراف
ارزشی	نحوه دید به حرم فاصله ساختمان‌ها از حرم

تصویر ۳: خاطره ثبت شده در ذهن افراد از حرم و بافت پیرامون آن در گذشته و حال

تصویر ۲: نمودار هیستوگرام علاقه‌مندی افراد به تغییر در بافت

تغییرات متغیر وابسته توسط مجموعه متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد. هر چه مقدار این ضریب به ۱ نزدیک‌تر باشد نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل توانسته‌اند میزان زیادی از واریانس متغیر وابسته را تبیین کنند (حیب‌پور و صفری ۱۳۸۸، ۴۸۷). برای تفسیر ضریب تعیین، معمولاً از ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R Square) استفاده می‌شود (منصورفر ۱۳۸۵، ۱۶۶).

در ابتدا مقادیر ضریب همبستگی چندگانه (R) و ضریب تعیین (R^2) محاسبه و به ترتیب مقادیر ۰,۹۴ و ۰,۸۸ حاصل شد که نشان‌دهنده همبستگی قوی بین متغیرهای پیش‌بینی و متغیر وابسته است. مقدار ضریب تعیین تعدیل شده نیز برابر با ۰,۸۷ به دست آمده است و این بدان معنا است که متغیرهای پیش‌بین مدل توانسته‌اند ۸۷ درصد از واریانس متغیر ملاک را پیش‌بینی کنند و به عبارت دیگر ۸۷ درصد از سهم واریانس متغیر علاقه‌مندی به تغییر محیط ناشی از متغیرهای پیش‌بین است. بر اساس جدول (۴) ANOVA^b آزمون رگرسیون که تحلیل واریانس را ارائه و معنی‌داری کل مدل را مورد ارزیابی قرار می‌دهد، Sig کل مدل تحلیلی این تحقیق از ۰,۰۰۰ به دست آمده است و از آنجا که این سطح معنی‌داری کمتر از ۰,۰۵ است، مدل معنی‌دار می‌باشد.

با مشاهده سطح معنی‌داری (Sig) حاصل شده برای هر یک از متغیرهای پیش‌بین می‌توان گفت که چون سطح معنی‌داری کلیه متغیرها (به غیر از حال و هوای معنوی حرم در گذشته) کمتر از ۰,۰۵ به دست آمده است در نتیجه متغیرهای پیش‌بین به طور معنی‌داری می‌توانند تغییرات متغیر ملاک (علاقه‌مندی به تغییر در محیط) را پیش‌بینی کنند. با مقایسه ضریب استاندارد شده متغیرها (Beta) نتیجه می‌گیریم که

۱-۲-۸- آزمون همبستگی پیرسون

جهت بررسی میزان تعیین‌کنندگی متغیرها، از آزمون رگرسیون چندمتغیره استفاده خواهیم نمود؛ بدین معنی که به تبیین و تخمین تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل می‌پردازیم. با توجه به این مسئله که تنها متغیرهایی را می‌توان به عنوان متغیر پیش‌بین وارد آزمون رگرسیون کرد که دارای رابطه معنادار با متغیر ملاک باشند، ابتدا می‌بایست به کمک آزمون همبستگی پیرسون، از وجود رابطه معنی‌دار میان متغیرهای پیش‌بین و ملاک اطمینان حاصل کرد. میزان همبستگی متغیرهای پیش‌بین نسبت به متغیر ملاک دارای $\text{Sig.} < 0.05$ و در نتیجه رابطه معنی‌دار می‌باشند. در مرحله بعد داده‌ها وارد آزمون رگرسیون چندمتغیره خواهد شد تا میزان تأثیر هر متغیر بر متغیر ملاک سنجیده شود.

۲-۲-۸- آزمون رگرسیون چندمتغیره

آزمون رگرسیون چندمتغیره تحقیق با استفاده از روش Enter (همزمان) انجام گرفته است که در آن تأثیر متغیرهای چهار بعد ادراک بر میزان علاقه‌مندی مردم به تغییر در محیط سنجیده می‌شود تا دریابیم کدام یک از متغیرهای پیش‌بین می‌توانند به طور معنی‌داری متغیر ملاک را پیش‌بینی کنند و کدام یک پیش‌بینی‌کننده‌ی قوی‌تری هستند.

ضریب همبستگی چندگانه (R) اندازه همبستگی بین مقدار مشاهده شده و مقدار پیش‌بینی شده متغیر ملاک است. هر چه مقدار این ضریب به (۱) نزدیک‌تر باشد، نشان از همبستگی قوی بین متغیرهای مستقل و وابسته دارد و هر چه مقدار آن به (۰) نزدیک‌تر باشد، دلالت بر همبستگی ضعیف بین آنها دارد. ضریب تعیین (R^2) میزان واریانس و

جدول ۴: نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره در نرم‌افزار SPSS

	متغیرهای پیش‌بین (مستقل)	R	R Square	Adjusted R Square	Beta	t	Sig.
بعد احساسی	حال و هوای معنوی بافت پیرامون حرم در گذشته	۰,۰۱۳	۰,۲۶۳	۰,۲۵۶	۰,۰۰۳	۰,۰۷۰	۰,۹۴۴
	حال و هوای معنوی بافت پیرامون حرم در زمان حال	۰,۴۹۱	۰,۲۴۱	۰,۲۳۴	-۰,۱۱۴	-۲,۸۹۰	۰,۰۰۵
بعد شناختی	شاخص بودن حرم در بافت پیرامونش در گذشته	۰,۷۲۵	۰,۵۲۶	۰,۵۲۱	۰,۱۱۸	۱,۹۹۶	۰,۰۴۹
	حفظ شدن محور دید بصیری به حرم از گذشته تاکنون	۰,۷۰۸	۰,۵۰۱	۰,۴۹۶	-۰,۲۵۵	-۴,۵۰۱	۰,۰۰۰
بعد تفسیری	شاخص بودن حرم در بافت پیرامونش در زمان حال	۰,۸۳۷	۰,۷۰۱	۰,۷۹۸	-۰,۴۹۳	-۹,۴۴۷	۰,۰۰۰
	مناسب بودن کاربری‌های اطراف حرم در زمان حال	۰,۷۵۱	۰,۵۶۵	۰,۵۶۰	-۰,۲۱۵	-۳,۸۹۹	۰,۰۰۰
بعد	هماهنگی تغییرات با بافت اطراف حرم	۰,۴۰۴	۰,۱۶۳	۰,۱۰۰	-۰,۱۷۲	-۳,۸۵۸	۰,۰۰۰
	فاصله مناسب ساختمانهای بلند اطراف حرم	۰,۵۳۳	۰,۲۸۵	۰,۲۷۸	-۰,۲۳۱	-۲,۹۹۰	۰,۰۰۴
ارزش گذاری	تغییر نحوه دید به حرم از گذشته تاکنون	۰,۴۲۵	۰,۱۸۱	۰,۱۷۳	۰,۱۴۵	۲,۰۱۳	۰,۰۴۷

دلیل کاهش حال و هوای معنوی بافت پیرامون حرم، افراد تمایل به تغییر محیط دارند.

ضریب ۰,۲۱۵- برای مناسب بودن کاربری‌های اطراف حرم و شاخص بودن حرم در بافت پیرامونش در گذشته با ضریب ۰,۱۱۸، نشان دهنده‌ی رابطه مثبت است بدین معنی که به دلیل شاخص بودن حرم در گذشته، مردم تمایل بازگشت به گذشته دارند. ضریب ۰,۲۳۱- برای فاصله مناسب ساختمان‌های بلند اطراف حرم و ضریب ۰,۱۴۵ تغییر نحوه دید به حرم از گذشته تاکنون، بیانگر علاقه مردم به تغییر و بازگشت به گذشته می‌باشد.

متغیر شاخص بودن حرم در زمان حال (در جهت منفی) با ضریب ۰,۴۹۳- بیشترین تأثیر را بر تمایل افراد به تغییر در محیط داشته است. منفی بودن این ضریب نشان می‌دهد که به دلیل شاخص بودن حرم در زمان حال، مردم علاقه‌مند به تغییر در محیط هستند.

ضریب رگرسیون متغیر حفظ شدن محور دید بصری به حرم از گذشته تاکنون ۰,۲۵۵ و منفی است که نشان می‌دهد به دلیل حفظ نشدن محور دید به حرم در گذر زمان، مردم تمایل به تغییر محیط دارند. با توجه به ضریب رگرسیون ۰,۱۱۴- برای متغیر حال و هوای معنوی حرم در زمان حال در می‌یابیم به

نتیجه‌گیری

خود) بوده که کاهش چشمگیری یافته است. پس از بعد شناختی بیشترین ضریب رگرسیون مربوط به متغیرهای بعد ارزشی (فاصله مناسب ساختمان‌های بلند از حرم ۰,۲۳۱- و تغییر نحوه دید به حرم ۰,۱۴۵) و بعد تفسیری (مناسب بودن کاربری‌ها ۰,۲۱۵- و هماهنگی تغییرات با بافت ۰,۱۷۲-) می‌باشد. امروزه چنین به نظر می‌رسد که با افزایش ساختمان‌های بلندی که به فاصله کمی از حرم احداث شده‌اند و کاربری‌هایی که شاید خیلی هم مناسب با حرم و این محدوده نباشند، ادراک معنای حرم از یک اولویت ادراکی به یک مورد دسته چندم در بافت تغییر یافته است.

در نهایت بعد احساسی که مربوط به حال و هوای معنوی حرم می‌باشد، با ضریب رگرسیون ۰,۱۱۴، در طول زمان کمترین تغییر را داشته است و این به دلیل اشتیاق و حضور قلیبی همیشگی زائران و مجاوران برای زیارت حرم امن رضوی می‌باشد.

به سبب ظرفیت پایین بافت کنونی پیرامون حرم، بعد شناختی ادراک که بیشترین تأثیر را در معنا دهی به محیط دارد، در گذر زمان بیشترین تغییر را داشته است که این نشان دهنده عدم توجه به ابعاد ادراکی و معنایی در معماری ساختمان‌های موجود در بافت کنونی است که بیشتر تحت سیطره سوداگرایی اقتصادی و عملکرایی افراطی در جهت منفی بوده و نمی‌تواند به لایه‌های ذهنی شهروندان غنا بخشدیده و به حیات خاطره‌ای شهر بیافزاید.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که بافت پیرامون حرم به عنوان شاخص ترین بافت شهری در مشهد در حال حاضر نتوانسته است به طور مطلوب از ظرفیت‌های مکانی و کالبدی خود در راستای ادراک معنای حرم مطهر استفاده کند. بیش از ۸۰ درصد از پرسش‌شوندگان این تحقیق بر این باورند که بافت اطراف حرم نیاز به تغییر دارد. در مقایسه میان تصاویر ذهنی خاطره از گذشته و حال ۵۵,۳٪ از خاطره‌ی گذشته‌ی افراد مربوط به خود حرم بوده است، در حالی که امروزه حرم تنها ۱۳,۲٪ از تصویر ذهنی افراد را به خود اختصاص داده است و ۸۶,۸٪ باقی مانده توسط بافت پیرامونی کنونی و موارد جانبی دیگر اشغال شده است. در واقع حرم مطهر به عنوان زمینه اصلی در خاطرات گذشته به پس‌زمینه‌ای کمرنگ در تصاویر ذهنی افراد مبدل گشته است. در مجموع از تحلیل پاسخ‌ها به موارد زیر دست می‌یابیم:

از بررسی نتایج ضریب رگرسیون چند متغیره میان متغیرهای پیش‌بین و متغیر ملاک می‌توان دریافت که رابطه معنی‌داری میان آنان وجود دارد. بررسی ضریب رگرسیون هر یک از متغیرها نشان داد که افراد تمایل به تغییر بافت کنونی پیرامون حرم دارند. بیشترین ضریب رگرسیون ۰,۴۹۳- و ۰,۲۵۵- است که مربوط به شاخص بودن حرم و حفظ شدن محور دید بصری در زمان حال می‌باشد. پس می‌توان بیان نمود که بیشترین بعد ادراکی که در گذر زمان مستخوش تغییر شده، بعد شناختی (میزان شاخص بودن حرم در بافت پیرامون

پی‌نوشت‌ها

۱. روش تحقیق پیمایشی: در روش پیمایشی محقق ابتدا با یک مسئله نظری یا تحقیق کاربردی آغاز می‌نماید و با اندازه‌گیری تجربی و تحلیل داده‌ها خاتمه می‌باید (رک: لطیفی ۱۳۸۸)

$$n = ((\frac{za}{2} * p)/d)^2 = (\frac{1.645 * 0.5}{0.08})^2 = 105$$

Za/2=1.645 سطح اطمینان ۹۰ درصد

p=0.5 انحراف استاندارد

d=0.08 بازه اطمینان

۳. بخش شمالی مشهد در زمان داشتن چهار باغ و بلوار سراسری شامل محلات: نوغان، قتلگاه، تهلیل محله، آب میرزا قبرمیر، حوض مسگرها، سیاه‌آب و بخش جنوبی شامل محلات: چهارباغ، ملک، باغ عنبر، سراب، سرشور، عیدگاه و محله جدیدها تقسیم می‌کرد و آبادانی شهر مشهد تا قبل از توسعه و خیابان کشی‌های جدید بر محور و امتداد همین خیابان بود که محدوده آباد آن کمی پایین تر از کوچه باغ عنبر شامل محلات سراب، چهارباغ و سرشور بود (ماهون ۱۳۸۳).

فهرست منابع

اصحاقیان، فرانک، عاطفه حسنی و سید مسلم سید الحسینی. ۱۳۹۱. ارزیابی طرح بهسازی و نوسازی قطاع ۲ بافت پیرامون حرم مطهر. چهارمین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری.

ایروانی، محمود و محمدکریم خدابنده‌ی. ۱۳۷۱. روانشناسی احساس و دراک. تهران: سمت.

پویان، امیر احسان، عباس حسین زاده و مریم مقدسیان. ۱۳۹۲. بازشناسی و تحلیل هویت ایرانی - اسلامی بر میدان شهدای مشهد از محور متنه‌ی به حرم مطهر رضوی (از ابتدا تا دوران معاصر)، همایش معماری و شهرسازی معاصر.

حیبی‌پور، کرم و رضا صفری. ۱۳۸۸. راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی. تهران: لویه.

حیدری، علی اکبر، قاسم مظلی و فاطمه نکویی مهر. ۱۳۹۳. بررسی نحوه ارتباط میان دو مفهوم حس مکان و دلیستگی به مکان در خوابگاه دانشجویان. نشریه هنرهای زیبا ش. ۱-۲۲: ۱۵.

سجادزاده، حسن و محمدتقی پیری‌بائی. ۱۳۹۱. فرایند رخداد معنا در فضای شهری. نشریه آرمانشهرش. ۹.

عباسی، زهرا، فرح حیب و سید‌مصطفی مختاری‌امروئی. ۱۳۹۴. تدوین اصول و معیارهای ادراک فضایی در معماری بازارهای سنتی ایران. مدیریت شهری ش. ۳۹. فیضی، محسن و علی اسدپور. ۱۳۹۲. ادراک شهر و ندان از منظر ساختمنهای بلند شهری (نمونه موردی هتل چمران شیراز). نشریه مطالعات معماری ایران ش. ۳.

کابالی فرشچی، سید امیر، محمدرضا مبهوت و علی احمدی رستگار. ۱۳۹۲. شناسایی مؤلفه‌های ارتقاء کریدورهای بصری در شریانهای شهری (نمونه موردی خیابان امام رضا(ع) مشهد)، همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار.

کاظمی، علی و مصطفی‌پهزاده. ۱۳۹۲. بازشناسی نظام معانی محیطی در محیط‌های تاریخی با تأکید بر تحولات اجتماعی مخاطبان (مطالعه موردی: محله صیقلان رشت). نشریه مطالعات شهری ش. ۶.

لطیفی، غلامرضا. ۱۳۸۸. مدیریت شهری در ایران، محدودیت‌ها و چالش‌ها. فصلنامه علوم اجتماعی ش. ۲۱.

لنگ، جان. ۱۳۸۶. آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر. تهران: دانشگاه تهران.

ماهون، احمد. ۱۳۸۳. تاریخ مشهداً الرضا علیہ السلام. مشهد: ماهون.

مدیری، آتوسا. ۱۳۹۱. تبیین نقش مؤلفه معنا در فرایند شکل‌گیری حس مکان. نشریه هنرهای زیبا ش. ۲۷.

مسعود، محمد و حمیدرضا بیگزاده شهرکی. ۱۳۹۲. بناهای میان‌افرا در بافت‌های تاریخی (مبانی طراحی و معیارهای ارزیابی). تهران: نشر آذرخش.

منصورفر، کریم. ۱۳۸۵. روش‌های پیش‌رفته آماری همراه با برنامه‌های کامپیوتری. تهران: تهران.

نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۳. هویت شهر و کمال بخشی به بافت تاریخی آن (مطالعه موردی: مشهد مقدس). نشریه هویت شهر (۱۹)۸.

Brown, Barbara B. and Douglas D. Perkins. 1992. Disruptions in place attachment In I. Altman and S. M. Low (Eds.), *Place Attachment*, New York: Plenum Press.

Greenberg, David A. and Michael J. Aminoff and Roger P. Simon. 2009. *Clinical Neurology*. New York: Mc Graw Hill.

Ittelson, William H. 1978. Environmental Perception and Urban Experience. *Journal of Environment and Behavior* 10(2):193-213.

Kaplan, Stephen. 1995. The restorative benefits of nature: Toward an integrated framework, *Journal of Environmental Psychology* 15: 169-182.

Farrar, Margaret E. 2011. Amnesia, Nostalgia, and the Politics of Place Memory, *Political Research Quarterly*. 64(4): 723-735.

Rapoport, Amos. 1990. *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. U.S.: University of

Arizona Press.

Relph, Edward. 1976. *Place and Placelessness*, London: Pion.

Rubinstein, Robert L. and Patricia A. Parmelee. 1992. Attachment to place and representation of life course by the elderly In Altman and S. M. Low (Eds.), *Place Attachment*, New York: Plenum Press.

Shamsuddin, Shuhana and Norsidah Ujang. 2008. Making places: The role of attachment in creating the sense of place for traditional streets in Malaysia. *Habitat International* 32(3): 399-409.

The Evolution of the Perception of Meaning of Imam Reza Shrine over Time

Qasem Motalebi^{1*}, Fereshteh Eslami², Sorayya Taheri³, Somayye Gordi Takhti⁴, Amin Mahdavi⁵

1. Assistant Professor, School of Architecture, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. M.A. Candidate for Architecture, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
3. M.A. Candidate for Architecture, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
4. M.A. Candidate for Architecture, Shahid Rajaee Teacher Training University, Tehran, Iran.
5. M.A. Candidate for Architecture, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

With respect to today's international standing of the religious city of Mashhad in the Islamic world, we need to highlight the shrine, according to surrounding context in order to manifest its organization. Lack of attention to the restoration and reorganization of the city texture may reduce tourism, population displacement, economic recession and, above all, the loss of cultural identity and its religious role. While increasing visual quality and sense of urban areas can be an important factor in attracting religious tourists and pilgrims from all over the world to the holy city of Mashhad, maintaining aspects of identity and memory of the local residents and visitors is of prime importance. It seems that change over time can lead to changes in the surrounding and conceptual and visual aspects of the landscape around the shrine of Imam Reza (AS). It seems that the main cause of changes in various aspects is an attempt to reduce the distance from the shrine and its spiritual atmosphere. In fact, we try to answer the questions about the dimensions of perception that have changed over time.

This article focuses on the aspects of meaning in terms of texture perception about the shrine of Imam Reza (AS) in which, during the passage of time, the perception of meaning in parts of cognition, emotion, and interpretation and valuation assessment have been changed. To prove this hypothesis, this study examines the changes in the streets leading to the shrine. The study uses social documentary and survey research methods. 105 people are randomly selected and a questionnaire including open and closed ques-

tions have been distributed among them. SPSS and Excel Data analysis softwares are used to analyze the data. First, The Pearson correlation test showed a significant relationship between the dependent and independent variables. The correlation between the dependent variable to the independent variables with $\text{Sig. } <0.05$ is a meaningful relationship. The regression coefficient between independent and dependent variables were extracted and evaluated. The results show that texture around the holy shrine (The most prominent texture in Mashhad) has lost his physical capacity to perceive the meaning of place as a shrine. More than 80% of the respondents of this study believe that the texture around the shrine needs to be changed. The highest regression coefficient = -0.493 and -0.255 show that corresponds thinks that the visual axis of the shrine should be maintained at the present time. So it can be concluded that the mostly changed perception over time is in the cognitive dimension (index of temples in the surrounding texture). Due to the low capacity of the current context surrounding the shrine, cognitive, interpretation, emotion and value perceptions reflect a lack of attention to perceptual dimensions of meaning in architecture.

Keywords: Perception, Identity, the Holy Shrine of Imam Reza (AS), Mashhad.

* Corresponding Author. E-mail: motalebi@ut.ac.ir

In the Name of God

Firooze Islam—Journal of Research on Islamic Architecture and Urbanism

Biannual Journal

Vol.2 No.3 Fall/Winter 2016-17

ISSN: 2383-0247

License holder: Tabriz Islamic Art University

Managing Director: Prof. Dr. Keynejad. Mohammad Ali

Chief Editor: Dr. Pirbabaei. Mohammad Taghi

Co-Editor: Dr. Nejad Ebrahimi. Ahad

Editorial Board: Prof. Dr. Bemanian. Mohammad Reza (Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tarbiat Modares University)
Dr. Pirbabaei. Mohammad Taghi (Associate professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tabriz Islamic Art University)
Prof. Dr. Chenaghlu. Mohammad Reza (Professor of Civil Engineering Faculty, Sahand University Of Technology)
Prof. Dr. Hojjat. Isa (Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tehran University)
Prof. Dr. Keynejad. Mohammad Ali (Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tabriz Islamic Art University)
Prof. Dr. Mohammad Moradi. Asghar (Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Iran University of Science & Technology)
Dr. Mirgholami. Morteza (Assistant Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tabriz Islamic Art University)
Prof. Dr. Nadimi. Hamid (Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Shahid Beheshti University)
Dr. Nejad Ebrahimi. Ahad (Assistant Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tabriz Islamic Art University)

Internal Affairs Manager: Dr. Gharehbaglou. Minou (Assistant Professor of Architecture & Urbanism Faculty, Tabriz Islamic Art University)

Executive Directors: Eng. Hamze Pirbabaei, Eng. Zahra Alinam

Scientific Advisers: Dr. Bahram Ajorlou, Dr. Maziar Asefi, Dr. Azita Balali Oskuei, Dr. Morteza Pourmohammadi, Dr. Hasan Sajjadzade, Dr. Farzin Haghparast, Dr. Yaser Shahbazi, Dr. Abbas Ghaffari, Dr. Islam Karami, Dr. Mahdi Mohammadzadeh, Dr. Leila Medghalchi, Dr. Ayda Maleki, Eng. Mahdi Narangi, Dr. Masoud Nari Ghomi, Dr. Masoud Wahdattalab, , Dr. Ali Vandshoari, Dr. Parisa Hashempour

Persian Editor: Hamideh Hormati (Assistant Professor of Tabriz Islamic Art University)

English Editor: Kazem Pouralvar (Lecturer of Tabriz Islamic Art University)

Address: Faculty of Architecture & Urbanism - Tabriz Islamic Art University - Mosalla St - Maghsoudie St - Saat Sq. - Tabriz
Tel: 041-35541813

Web site: Firooze-islam.ir
E-Mail: firooze.islam@tabriziau.ac.ir

Tabriz Islamic Art university

1999

Faculty Of Architecture & Urbanism

FIROOZE ISLAM

Journal of Research on Islamic Architecture & Urbanism

3

ISSN: 2383-0247

Vol. 2 , Fall 2016 / Winter 2017

The Comparison of two Holistic Viewpoints in Architecture before and after Modern era: Humoral approach and Salingaros theory

Majid Heydari Delgarm, Mohammad Reza Bemanian, Mojtaba Ansari

Evolution of the Perception of Meaning of Imam Reza Shrine over Time

Qasem Motalebi, Fereshteh Eslami, Sorayya Taheri, Somayye Gordi Takhti, Amin Mahdavi

Architecture in the Paintings of Herat School

Mehdi Mohammadzadeh, Maryam Mesineh ASL

The Foundations of the Formation of Social Interactions Places Based on Islamic Thought

Ahad Nejad Ebrahimi, Minou Gharabaglou, Amir Hossein Farshchian

A Comparison of Traditional Knot and Contemporary Islamic Patterns; Focusing on Their Applications in Contemporary Architecture

Yahya Nourian, Mohammad Hossein Kasraei

The Recognition of the Impact of Occupation and Social Class of Muslim Owners of Qajari Houses of Bushehr on Shaping the Privacy Hierarchy of the Entrance Space

Neda Naseri, Kourosh Momeni, Mohammad Amir Kakizadeh, Behzad Vasiq